

ISSN 0773-3542

BELGIË BELGIQUE

BELGIQUE BELGIË

De Strandvlo

Verantwoordelijke uitgever: Francis kerckhof, Muscartstraat 14, 8400 Oostende

VLIZ vzw

Wandelaarkaai 7

B-8400 Oostende
België

Tijdschrift
van **De Strandwerkgroep België**

Jaargang 30
2010

DE STRANDVLO

Jaargang 30

Periodiek van **De Strandwerkgroep, vereniging voor mariene biologie**

Voorzitter

Jean-Paul Vanderperren
e-mail : vdppj@yucom.be

Hoogstraat 137, 1980 Zemst

☎ 015/34.07.81 (thuis)
0472/94.14.48 (gsm)

Secretaris

Maarten Vanhove

Kruisstraat 8, 2820 Rijmenam
(Bonheiden)

☎ 015/51.76.92 (thuis)
0478/96.91.23 (gsm)
016/32.39.18 (werk)

e-mail : maarten.vanhove@bio.kuleuven.be

Penningmeester

Floris Verhaeghe
e-mail : plattekaas@hotmail.com

Torhoutstraat 124, 8610 Kortemark

☎ 0479/89.01.09

Redactieraad - De Strandvlo

Ingrid Jonckheere

St.-Idesbaldusstraat 20 bus 402, 8670
Koksijde

☎ 058/52.19.46 (thuis)
050/81.37.68 (ouders)
0475/25.52.82 (gsm)

e-mail : ingrid.jonckheere@west-vlaanderen.be

Guido Rappé

Kapelstraat 3, 9910 Ursel

☎ 09/374.39.68

e-mail : guido.rappe@gmail.com

Public Relations

Marie-Thérèse Panneels-Vanhaelen
e-mail : marc.panneels@skynet.be

Ter Yde 1, 8670 Koksijde

☎ 058/51.86.15

Bestuurslid

Francis Kerckhof
e-mail : francis.kerckhof@mumm.ac.be
Tom Ameye

Muscarstraat 14, 8400 Oostende
Spaanse Lindebaan 175, 1850
Grimbergen

☎ 0473/95.30.59

☎ 02/268.10.61
0475/69.06.27 (gsm)

e-mail : tom.ameye@skynet.be

Website: www.strandwerkgroep.be - **Vragen ?** info@strandwerkgroep.be

Strandvondsten: waarnemingen@strandwerkgroep.be

Website gehost door het VLIZ - contact: leen.vandepitte@vliz.be

Abonnementsprijs 2010

- Belgische leden: **12 Euro**. Te storten op **rek. 000-1493424-12**, op naam van "De Strandwerkgroep" p/a Floris Verhaeghe (zie hoger).
- Buitenlandse leden: **13 Euro**. Te storten op Bank van De Post, **BIC BPOTBEB1**, **IBAN BE19000149342412**, op naam van "De Strandwerkgroep" p/a Floris Verhaeghe (zie hoger).

❖ Foto cover: Het Zwin – Knokke (foto: Ingrid Jonckheere)

INHOUD

Jaargang 30 nr. 2

Inhoud, laagwatertabel, excursiekalender 2010, Activiteiten 2010, excursiekalender Nederlandse SWG		33
Floris Verhaeghe	Het mosdiertje <i>Fenestrulina delicia</i> (Winston, Hayward & Craig, 2000) voor het eerst aangespoeld aan de Belgische kust, 29 december 2009, Lombardsijde	36
Guido Rappé	Schelpen aan de Belgische kust: hoe ze te herkennen in het Nederlands?	39
Marie-Thérèse Vanhaelen	Strandingen gedurende de winter 2010 aan de Westkust	45
Kris Struyf	Honingbijen, solitaire bijen en hommels in gevaar?	48
Floris Verhaeghe	Enkele aanvullingen op het verslag van de meerdaagse SWG-excursie van 2006 naar Damgan (Bretagne)	51
Marie-Thérèse Vanhaelen	Eikapsels met juveniele hondshaaitjes in januari 2010 te Koksijde	55
Hans De Blauwe	Excursieverslag jachthaven Zeebrugge 22 mei 2010	57
Boekbesprekingen		59

WOORD VOORAF

De zomer neemt alvast een mooie start. Ik hoop dat jullie er allemaal ten volle kunnen van genieten. Om na de zomer niet in het zwarte gat te vallen, zorgen we met de Strandwerkgroep voor een tweetal leuke activiteiten in het najaar: *Aprés Camaret* en een wierendag. Meer info over de wierendag vind je na de excursiekalender. Op de middenpagina vind je de uitnodiging voor de meerdaagse 2011. Een uitzonderlijke bestemming, niet goedkoop maar meer dan de moeite waard.

Bij het lezen van de inhoudstafel zullen aandachtige lezers misschien even de wenkbrauwen optrekken. Er staat inderdaad een artikel tussen dat je niet direct in de Strandvlo verwacht. Na het lanceren van de rubriek 'een nieuwe groep binnen de Strandwerkgroep' in de twee vorige nummers is er nu aandacht voor de insecten die voorkomen in het Zwin. In het jaar waarin de biodiversiteit in de kijker staat, moet dit kunnen, vinden we.

De laatste tijd verschenen nogal wat publicaties over schelpen. Hopelijk helpen de boekbesprekingen achteraan en het artikel waarin alle recente uitgaven over schelpen besproken en vergeleken worden je in de keuze van je aankoop. En natuurlijk vind je ook weer enkele artikels terug over wat aanspoelde op het strand. Veel leesplezier.

Laagwatertabel Oostende – juli, augustus, september 2010 (weekends)

juli		augustus	
Za 03/07	00:38-12:31	Zo 01/08	11:52
Zo 04/07	01:19-13:14	Za 07/08	05:31-18:13
Za 10/07	06:52-19:27	Zo 08/08	06:33-19:14
Zo 11/07	07:44-20:18	Za 14/08	11:16-23:46
Za 17/07	00:12-12:26	Zo 15/08	11:59
Zo 18/07	00:59-13:15	Za 21/08	06:13-18:47
Za 24/07	07:24-19:52	Zo 22/08	07:10-19:35
Zo 25/07	08:08-20:33	Za 28/08	10:20-22:47
Za 31/07	11:20-23:53	Zo 29/08	10:50-23:18

september		LW te :	
Za 04/09	04:01-16:43	Boulogne	43 min. vroeger
Zo 05/09	05:09-17:54	Calais	19 min. vroeger
Za 11/09	10:09-22:37	Duinkerke	9 min. vroeger
Zo 12/09	10:51-23:20	Nieuwpoort	2 min. vroeger
Za 18/09	04:22-17:14	Zeebrugge	8 min. later
Zo 19/09	05:49-18:21	Vlissingen	30 min. later
Za 25/09	09:20-21:44		
Zo 26/09	09:51-22:16		

Excursiekalender – 2010

- **Zondag 29 augustus : Raversijde.** Strandvondsten, een glimp van het leven in zee.
Afspraak: 10 uur – Koninklijke Baan ten hoogte van Domein Prins Karel, voor de roze villa ‘Jan van Gent’ in samenwerking met Natuurpunt Middenkust.
- **Zaterdag 11 september : De baai van Heist.** Strandvegetatie onder leiding van Guido Rappé.
Afspraak: 10 uur – Heist, westelijk einde van de Zeedijk
- **Zondag 10 oktober : Duinbergen.** Gewriemel in het kruinet onder leiding van Omer Rappé.
Afspraak: 9 uur – Anemonenlaan (ten oosten van het Willemspark)
- **Zaterdag 27 november : Koksijde.** Strandhoofd, ontdekkingstocht tussen de rotsblokken
Afspraak: 10 uur – Ster der Zee, einde Blanchardlaan, parking bij het strand.

- **Zondag 26 december : De Panne.** Westhoekstrand: winterwaarnemingen tussen eb- en vloedlijn
Afspraak: 10 uur – zeedijkje einde Dynastielaan.

Andere activiteiten

- **Wierendag**
Zaterdag 13 november : vergaderzaal Marine Board, Wandelaarkaai, Oostende.
Programma:
9 uur 30 : ontvangst met koffie
10 uur : Presentatie over wieren door professor Olivier De Clerck (Universiteit Gent: faculteit wetenschappen; Afdeling Algologie).
12 uur : middagpauze met kookuurtje: koken met wieren (soep) en moleculair koken met wieren (snoepje) onder leiding van professor Olivier De Clerck.
Broodjes kunnen ter plaatse besteld worden.
14 uur : praktijk determineren van wieren onder leiding van Nathal Severijns
17 uur : slot

Excursieprogramma Nederlandse SWG

Vooraanmelden bij Mick Otten (010-5990161 of mjotten@kabelfoon.nl).

- **Zaterdag 3 juli : Wemeldinge.** We gaan ook dit jaar weer snorkelen bij de prachtig begroeide pontons van Wemeldinge.
Afspraak: 10 uur – **Wemeldinge.**
- **Zaterdag 21 augustus : Neeltje Jans.** We gaan snorkelen in de vluchthaven nabij de getijdenpoel. Vooraanmelden bij Mick Otten (010-5990161 of mjotten@kabelfoon.nl).
Afspraak: 10 uur – excursie bij de grote getijdenpoel (die aan de zee kant achter het Topshuis).
- **Zaterdag 4 september : SWG-snorkelexcursie in de Grevelingen.**
Afspraak: 10 uur - **exacte locatie is nog niet bekend.**
Info Mick Otten zie hierboven

Het mosdiertje *Fenestrulina delicia* (Winston, Hayward & Craig, 2000) voor het eerst aangespoeld aan de Belgische kust, 29 december 2009, Lombardsijde

Floris Verhaeghe

Op het strand van Lombardsijde nam ik op 29 december een aangespoelde trechter (kokervorm) mee van een krabbenfuik. De trechter bestond uit hard plastic en was vrij dicht begroeid met zeepokken en op het eerste zicht ook enkele kolonies mosdiertjes. De binnenzijde van de trechter was glad, aan de buitenzijde was in het plastic rondom een zone van 5 cm met 7 opstaande richels aanwezig. De meeste mosdiertjes zaten aan de binnenkant van de trechter, op de buitenkant zaten ze vooral in de beschutting tussen de richels.

Thuis werd de harde plastiëken koker met behulp van een ijzerzaag in lapjes van circa 10x10 cm gezaagd zodat ik ze onder de binoculair kon bekijken. Bij het verzagen vielen veel zeepokken van de plastic af, de harde plastic was echter niet direct op een andere manier klein te krijgen dus nam ik dat er maar bij.

Onmiddellijk bleek dat er heel wat meer fraaie mosdierkolonies op het plastic aangehecht zaten naast de kleine bosjes die ik al op het strand zag hangen en waarin ik later *Scrupocellaria scruposa* zou herkennen. Met behulp van 'Mosdiertjes van de zuidelijke bocht van de Noordzee' (De Blauwe, 2009) en wat goede moed probeerde ik ze op naam te brengen.

Dat lukte vrij aardig want de kolonies waren meestal nog intact, wat toeliet om bepaalde details (onder andere de avicularia) heel mooi waar te nemen. Volgende soorten kon ik zelf op naam brengen: *Conopeum reticulum*, *Microporella ciliata*, *Escharella immersa*, *Schizomavella linearis*, *Electra pilosa*, *Plagioecia patina*, *Chorizopora brongniartii*, *Disporella hispida*, *Fenestrulina delicia*, *Scrupocellaria scruposa*.

Een aantal kolonies kon ik niet direct thuiswijzen of zag ik in mijn onschuld over het hoofd. De stukken plastic werden daarop doorgespeeld aan Hans De Blauwe die bovenstaande lijst bevestigde en nog volgende soorten aan het lijstje kon toevoegen: *Tubulipora liliacea*, *Cellepora pumicosa*, *Callopora dumerilii*, *Schizomavella auriculata*.

Alle bovenstaande soorten, met uitzondering van *Fenestrulina delicia* en *Schizomavella auriculata* zijn regelmatig op aangespoeld plastic te vinden aan onze kust (De Blauwe, 2009). *Schizomavella auriculata* wordt zeldzaam aangetroffen op aangespoelde objecten.

Die *Fenestrulina delicia* kende ik nog van tijdens de meerdaagse in Granville (Normandië) in 2007, toen ik met een voorlopige versie van het mosdiertjesboek een kolonie op naam gebracht had. Gezien Hans toen nogal verbouwereerd reageerde nadat ik die kolonie in de vuilnisbak had gedumpt (het bleek toen pas de tweede vondst voor Europa), besloot ik deze vondst toch even bij hem te melden en te verifiëren. De determinatie was correct en het bleek op de koop toe de eerste waarneming voor de Belgische kust te zijn.

Fenestrulina delicia is een exoot van onbekende herkomst die in Europa waarschijnlijk is ingevoerd met schelpdierenimport. In Europa zijn tot op heden maar een paar vindplaatsen bekend, met name in Zeeland in de Oosterschelde en in Frankrijk in Normandië en Bretagne (De Blauwe, 2009). Aan de Franse kust wordt intensief gebruik gemaakt van krabbenfuiken met als ingang het type trechter dat in Lombardsijde aangespoeld werd teruggevonden. Het is dan ook erg aannemelijk dat de *Fenestrulina delicia* zich in Frankrijk op het plastic heeft gevestigd en uiteindelijk hier is gestrand. Gedurende de reis kan de kolonie wel larfjes hebben losgelaten in het water en zo bijdragen tot een verspreiding van de soort.

Met dank aan Hans De Blauwe.

Summary

First record of the bryozoan *Fenestrulina delicia* (Winston, Hayward & Craig, 2000) in Belgium, washed ashore on 29 December 2009, on the plastic entrance of a crab pot. This alien of unknown origin has been found in the Netherlands and France before. (GR)

Literatuur

DE BLAUWE, H. (2008). *Fenestrulina delicia* Winston, Hayward & Craig 2000, een nieuw mosdiertje (Cheilostomata, Bryozoa) in Europa. De Strandvlo, 28(4): 154-157.

DE BLAUWE, H. (2009). Mosdiertjes van de zuidelijke bocht van de Noordzee: Determinatiewerk voor België en Nederland. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ): Oostende, Belgium. ISBN 978-90-812-9003-6. 445 pp.

Foto: *Fenestrulina delicia*

**Torhoutstraat 124
8610 Kortemark
plattekaas@hotmail.com**

Schelpen aan de Belgische kust: hoe ze te herkennen in het Nederlands?

Guido Rappé

‘Schelpen’ vormen met voorsprong de populairste groep van de ongewervelde dieren in het algemeen en de mariene fauna in het bijzonder. Er zijn altijd wel boekwerkjes beschikbaar geweest. In mijn jeugd was de referentie Entrop (1965). Meestal komt deze literatuur van onze noorderburen, uit Nederland. Met hen hebben wij onze taal gemeen. Niet alleen door de macht van het getal (16 miljoen Nederlanders tegen 6 miljoen Vlamingen) ligt hun productie op het boekenvlak hoger dan bij ons. Met de recente uitgave van twee Belgische titels over schelpen (zie boekbesprekingen achteraan), is de literatuur over deze diergroep weer wat aangevuld. Navenant is ook de keuze voor de ‘consument’ toegenomen en dus gecompliceerder geworden.

Om door het bos nog de bomen te zien, wil dit artikel de beginnende gebruiker een beetje begeleiden. Onderstaand overzicht zet de karakteristieken van de beschikbare literatuur op een rijtje, elk met hun specifieke kwaliteiten, in navolging van Test-Aankoop, zou je kunnen zeggen. Dit overzicht beperkt zich tot de literatuur in het Nederlands van deze eeuw, als het enigszins kan.

Daarbij is er ook de nodige aandacht voor fossiele schelpen. Het strand biedt aan en dat zijn niet alleen schelpen van pasgestorven dieren. Vaak is niet duidelijk of het om recent, subfossiel of fossiel materiaal gaat, want sommige soorten zijn hier al uit een grijs verleden aanwezig, in sommige gevallen al van voor de aanwezigheid van de mens in onze gebieden. Boeken die het alleen hebben over in de Noordzee levende soorten, zijn vanuit het oogpunt van interesse voor de levende natuur of voor de huidige ecologie van de zee wel perfect bruikbaar. Voor de strandbezoeker hebben ze soms verrassingen in petto: uitgerekend dat schelpje dat u net hebt opgeraapt is niet te vinden in uw schelpenboek want alleen gekend als fossiel.

Schelpen zijn de skeletten van weekdieren. Een aantal soorten hebben echter geen skelet, bijv. de naaktslakken en een aantal inktvissen. Sommige boeken hebben hier ook aandacht voor, andere niet of slechts bij wijze van voorbeeld. Lannoo bijv. vermeldt twee kleine naaktslakjes van schorren en slikken in de tekst.

Criteria en selectie

Welke boeken zijn er nu courant beschikbaar op de markt, in het Nederlands, over de zeeschelpen van België en bij uitbreiding de Noordzee. Als het even kan mag ook de inhoud niet te verouderd zijn. Volgens deze selectiecriteria komen wij uit op in totaal vijf literatuurtitels: de Bruyne (2004), de Bruyne & de Boer (2008), Fraussen & Wera (2010), Moerdijk et al. (2010) en Severijns (2010).

Elk van hen krijgt een werktitel, resp. Veldgids, Waddeneilanden, Lannoo, Fossielenatlas en Gloria Maris.

Veldgids

De Veldgids is uitgegeven door Koninklijke Vereniging voor Veldbiologie in de gelijknamige reeks boekjes in handig zakformaat. Het is een uitbreiding van een eerder boekje dat in de schoot van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie is ontstaan (de Bruyne, 1991). Dat streefde toen niet naar volledigheid. Nu heeft de auteur het werk voldoende uitgebreid om bruikbaar te zijn in het zuidoostelijke deel van Noordzee, van N-Frankrijk tot Z-Denemarken. Ook nu blijft hij bescheiden in zijn keuze van soorten. Doel is "de meeste schelpdragende soorten" op naam te brengen. Per bladzijde met een lay-out van twee kolommen krijgen meestal twee soorten een kleurfoto tegen zwarte achtergrond en één kolom tekst. Naast de wetenschappelijke en de Nederlandse naam worden soms ook Engelse (GB), Duitse (D) en Deense (DK) namen opgenomen, eigenaardig genoeg geen Franse.

De tekst is gestructureerd in vaste rubrieken: hoogte & breedte, kleur, habitat en voorkomen.

De nadruk ligt op soorten die in de Noordzee levend kunnen aangetroffen worden. Wat met de aandacht voor fossiele schelpen? Daar is de auteur duidelijk in: "Van de fossiele, niet meer recent in de Noordzee voorkomende soorten, is slechts een klein, beperkt gedeelte behandeld: alleen dat deel waarvan zeer regelmatig en op diverse plaatsen in het gebied soorten aanspoelen. Het betreft in de regel 'jonge fossielen' (holocene en pleistocene soorten). Fossielen uit oudere bodemlagen, die voornamelijk langs de Zeeuwse kusten aanspoelen, zijn niet behandeld." Daarmee is ook voor ons veel gezegd. De zwinkokkel *Venericor planicosta* bijv., nochtans niet zeldzaam aan de oostkust, zult u hier tevergeefs zoeken. Pluspunt van dit boekje is dat de auteur niet bekibbeld heeft in de opname van zeer kleine soorten. Het heeft een goed gruisgehalte.

Waddeneilanden

Het betreft hier een noordelijker faunagebied. De Belgische kust ligt in de uitstroom van de getijstroom die door het Kanaal de Noordzee binnenkomt. De Waddeneilanden vormen eigenlijk het zuiden van de noordelijke Noordzee, met een sterkere getijstroom uit het noorden.

Dit boek heeft als ondertitel "Gids van de schelpen en weekdieren van Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog". Het neemt inderdaad ook een aantal naaktslakken op en de octopus, die iets gemeen hebben: de afwezigheid van een inwendige of uitwendige schelp. Wel weekdier, geen schelp.

"De uiteindelijke selectie bevat alle soorten uit strandmateriaal, zowel recente als fossiele, met uitzondering van de al eerder genoemde zakjesschelpen, exoten en (uitsluitend) van de Engelse of Franse kust – of nog verder weg – aangevoerde soorten." Dat vraagt toch enige toelichting. Een 'zakjesschelp' is een schelp uit zo'n zakje dat

men als toerist in de vele souvenirshops langs de kust kan kopen, naast de gedroogde zeepaardjes, tropische zeesterren, grote zeepokken e.a. (Wordt het niet stilaan tijd dat deze vorm van natuurexploitatie het voorwerp uitmaakt van een natuurbehoudsactie in de landen van herkomst, eventueel onder de vleugels van CITES?). Dit zijn bijna zonder uitzondering opvallende tropische soorten. Uiteraard kun je deze niet opnemen in een boek over lokale fauna. Een 'exoot' is in mijn optiek toch een soort van 'elders'? Daar horen bijv. toch ook de Amerikaanse zwaardschede en de reuzenstrandschelp toe? Die zijn echter wel opgenomen in de lijst.

Elke soort krijgt in de regel één bladzijde en één à drie illustraties. Soms is dit een lijntekening, meestal betreft het kleurenfoto's. Naast de internationale en de Nederlandse naam, krijgt elke soort ook een F-woord, de Friese naam, en soms een D-woord, de Duitse naam.

De vaste rubrieken zijn Afmeting, Kleur, Beschrijving, Voorkomen, Waddeneilanden en Trefkans.

De eerste spreken voor zich. 'Voorkomen' omschrijft het volledige verspreidingsgebied op wereldvlak, 'Waddeneilanden' het voorkomen in het gebied, per eiland, gevolgd door 'Trefkans', die per eiland met een afkorting aangeeft hoeveel geluk u nodig hebt om de soort te vinden. Dit is ook het enige boek waarin een vleugelslakje is opgenomen. Vleugelslakjes (Pteropoda) zijn een groep van kleine, pelagisch levende slakken, onderdeel van het zoöplankton, die vooral in de oceanen leven, maar waarvan er ook fossielen zijn gekend en dus zelfs een recente vondst op een Waddeneiland. In de praktijk valt die groep grotendeels buiten het reguliere werkveld van de Strandwerkgroep, wegens klein, teer en zeldzaam. Helemaal achterin het boek worden verspreidingskaarten gepresenteerd van de autochtone soorten.

Eén kleine opmerking: de achterkaft heeft het over een "compleet overzicht van alle 280 soorten". In werkelijkheid zijn het er 20 minder.

Fossielenatlas

Een speciale vermelding verdient de Fossielenatlas. Zoals hoger bij herhaling gesteld zijn schelpen op het strand heel dikwijls van fossiele herkomst. Wil er nu net een boek zijn verschenen over precies die fossiele schelpen. Ja, de titel zegt wel dat die van de Nederlandse kust zijn, maar ze zijn evengoed van onze kust. Veel van die schelpen zijn uitgespoeld uit 'Belgische' geologische lagen, al lijkt enig chauvinisme in het licht van geologische tijdsschalen wellicht een beetje overdreven (net nu het even zou mogen). De rijkste vondsten van fossiele schelpen in Nederland worden gedaan in en om het Westerscheldebekken, de Zeeuwse kusten en oevers. En één van de rijkste stroken voor fossiele schelpen (en haaiantanden) is het aller-zuidelijkste stukje strand van Nederland: tussen de uitwatering van Cadzand en de grens met ons land, het Zwin. Dat wil zeggen dat ook in Knokke, Heist, Zeebrugge en verder westwaarts dergelijke fossielen te vinden zijn.

U zult in dit boek dus in principe alleen maar fossiele schelpen vinden, al zullen veel namen u bekend voorkomen: een aantal soorten zijn ook recent nog aanwezig in het gebied. De afbeeldingen tonen potloodtekeningen van een zeldzaam hoog niveau.

Eén ding is jammer: de fossiele gastropoden worden er niet in opgenomen. Daarmee dekt de titel niet echt de volledige lading, maar slechts de keverslakken, de bivalven en de stoottanden. Voor meer achtergrondinformatie, ook over de lange voorgeschiedenis van dit boek, verwijs ik graag naar de boekbespreking achteraan dit nummer.

Gloria Maris en Lannoo

Voor een beschrijving van Gloria Maris en Lannoo verwijs ik graag naar de boekbespreking achteraan dit nummer. Beide werken zijn van Belgische origine, in tegenstelling tot hogergenoemde werken. Beide mikken op het brede publiek. Gloria Maris biedt een weloverwogen selectie aan van de meest courante soorten, Lannoo is wat breedvoeriger, maar niet altijd even duidelijk.

In de tabel kunt u een aantal parameters en aantallen vergelijken. Vooral bij Lannoo waren de soorten moeilijk te tellen. Sommige worden alleen vermeld in de tekst, niet afgebeeld en niet besproken op een manier dat je de soort kunt onderscheiden. Sommige soorten komen van de noordelijke Noordzee en worden hoogstens aangetroffen in onopzettelijke aanvoer door de visserij. Is dat dan een geldige opgenomen soort? In enkele gevallen wordt alleen de familie of een genus vermeld. Het was een beetje schipperen, de gepresenteerde cijfers zijn dus benaderingen.

De prijzen zijn de aanbevolen prijs door de uitgever.

auteurs	Severijns	Fraussen & Wera	Bruyne	Bruyne & Boer	Moerdijk e.a.
jaar	2010	2010	2004	2008	2010
werktitel	Gloria Maris	Lannoo	Veldgids	Waddeneilanden	Fossielenatlas
uitgever	BVC	Lannoo	KNNV	Fontaine	NCB Naturalis
land	B	B	NL	NL	NL
# blz	67	144	224	359	332
HB/PB	PB	PB	HB	HB	HB
afmeting	15 x 21 x 0,5	17 x 23 x 1	13 x 21,5 x 1,5	17,5 x 25 x 2,5	21,5 x 27,5 x 2
zakformaat	ja	ongeveer	ja	nee	nee
#soorten	92	ca.225	253	260	341
fossiele	>=2	enige aandacht	enige aandacht	volle aandacht	uitsluitend
keverslakken	0	4	4	1	8
slakken	36	ca.88	115	115	0

stoottanden	2	2	2	2	10
bivalven	50	ca. 107	116	113	323
inktvissen	3	8 à 11	4	11	0
naakstslakken	0	[2]	12	18	0
Vleugelslakken	0	0	0	1	0
landslakken	0	5	0	0	0
zoetwater-mollusken	0	8	0	0	0
gruisgehalte	nauwelijks	redelijk	goed	goed	goed
determineer-sleutel	nee	nee	ja	nee	nee
glossarium	nee	nee	ja	ja	ja
literatuurlijst	ja	nee	ja	ja	ja
prijs	8,00 €	19,95 €	27,95 €	29,95 €	45,00 €
Prijsratio	1	2,5	3,5	3,75	5,5
Prijs/soort	0,09 €	0,09 €	0,11 €	0,12 €	0,13 €

Conclusies

Zoekt u een **eerste inleiding** in de schelpen van ons strand, dan moet u het voor de prijs zeker niet laten bij **Gloria Maris**.

Houdt u van het label '**dit is Belgisch**' dan hebt u de keuze tussen minder soorten en meer overzichtelijkheid bij **Gloria Maris** en het omgekeerde bij **Lannoo**. Deze laatste is wel 2,5 keer duurder.

Streeft u naar zo groot mogelijke **volledigheid**, dan moet u zich toch de **Veldgids** en de **Fossielenatlas** aanschaffen. In deze combinatie hebt u de Waddeneilanden eigenlijk niet echt nodig. Voor de doorwinterde schelpenliefhebber speelt formaat minder een rol. U hoeft de boeken niet mee te sleuren naar het strand: het fijne werk moet toch meestal thuis gebeuren.

Voor diegenen die voor het **determineren liever met een sleutel** werken, biedt de **Veldgids** als enige soelaas.

Welke uitgaven zijn handig om **mee te nemen** op excursie? In elk geval de twee kleinste: **Gloria Maris** en **Veldgids**. Lannoo zou nog net kunnen (hoewel het beduidend groter is), ware het niet dat je wat meer moet lezend zoeken.

Anderzijds heeft Gloria Maris een flexibele kافت, Veldgids een harde. Bij veelvuldig gebruik in weer en wind, bij storm, stroming en ontij, plegen hardbacks wel eens te moeten plooiën. Dan krijgen ze rugklachten of verliest het boekblok alle houvast.

Alle werken bieden wel iets aan dat origineel is. De Nederlandse werken hebben meer **diepgang** en zijn **duurder**, de Belgische zijn wat **laagdrempeliger** van aard en zijn **goedkoper**. Eén allesomvattende Beste Koop is er eigenlijk niet bij. Alles hangt af van uw interesse en financiële draagkracht. Een originele invalshoek is de prijs per soort. Naarmate de kwaliteit van het boek toeneemt, stijgt niet alleen de prijs, maar ook deze parameter. Tussen de twee Belgische uitgaven is er wat dat betreft dan weer geen verschil.

Het bestaande aanbod lijkt ruim, maar als u de totaliteit van de diversiteit van de weekdieren wilt behandelen, zult u voor enkele groepen toch nog naar werken moeten zoeken uit de vorige eeuw die alleen in het tweedehandscircuit nog te verkrijgen zijn. Voor naaktslakken is dat Swennen & Dekker (1987, hoewel niet meer echt up-to-date), voor inktvissen Lacourt & Huwae (1981) en voor fossiele slakken van Regteren Altena, Bloklander & Pouderoyen (1965, ongewijzigde 2^e druk in 1974).

En tenslotte, als u met jonge kinderen of kleinkinderen – zo oud is de strandwerkgroep al – naar het strand gaat, dan is Gloria Maris - niet te druk, overzichtelijk en het goedkoopst - het ideale boekje om hen de eerste pasjes op malacologisch vlak aan te leren. Jong geleerd is oud gedaan. De Strandwerkgroep verheugt zich al bij voorbaat op hoge ledenaantallen in de komende jaren.

Literatuur

- DE BRUYNE R.H., 1991. Schelpen van de Nederlandse kust. Uitgave van Jeugdbondsuitgeverij en Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht, 165 blz.
- DE BRUYNE R.H., 2004. Veldgids Schelpen. KNNV Uitgeverij/JBU, Utrecht, 224 blz.
- DE BRUYNE R.H. & DE BOER TH. 2008. Schelpen van de Waddeneilanden. Fontaine Uitgevers, 's Graveland, 359 blz.
- ENTROP B., 1959 (2^e DRUK 1965, 3^e DRUK 1972). Schelpen vinden en herkennen. Thieme, Zutphen, 324 blz.
- FRAUSSEN K. & WERA S., 2010. Schelpen aan de Belgische kust. Weet wat je vindt op het strand. Lannoo, Tielt, 144 blz.
- LACOURT A.W. & HUWAE P.H.M., 1981. De Inktvissen (Cephalopoda) van de Nederlandse kust. Wetenschappelijke Mededelingen K.N.N.V., 145: 1-32.
- MOERDIJK P.W. ET AL., 2010. De fossiele schelpen van de Nederlandse kust. Nederlands Centrum voor Biodiversiteit Naturalis. Leiden, 332 blz.
- SEVERIJNS N., 2010. Schelpen aan de Belgische kust. Gloria Maris, 47(5-6). Belgische Vereniging voor Conchyliologie, Antwerpen, 67 blz.
- SWENNEN C. & DEKKER R., 1987. De Nederlandse Zeenaaktslakken. Wetenschappelijke Mededelingen K.N.N.V., 183: 1-52.
- VAN REGTEREN ALTENA C.O., BLOKLANDER A. & POUDEROYEN L.P., 1965 (2e DRUK 1974). Fossiele schelpen van de Nederlandse stranden en zeegaten, eerste serie. Uitgave van de Nederlandse Malacologische Vereniging, 55 blz.

Strandingen gedurende de winter 2010 aan de Westkust

Marie-Thérèse Vanhaelen

Een uiterst lange bitsige winter met verschillende sneeuw- en vriesperiodes en alle ellende vandien, zo zullen we ons de winter van 2010 blijven herinneren. Voor het leven in zee, dus ook voor wat het strandaanspoelsel betreft, had dit opvallende gevolgen.

We geven een overzicht aan de hand van de strandwaarnemingen van René Billiau (RB), Godfried Warreyn (GW) en mezelf (MV) en beginnen met de meest spectaculaire strandingen, die ook de media haalden :

Asterias rubens, de gewone zeester en *Ensis directus*, de Amerikaanse zwaardscheden

De eerste winterse toestanden kregen we van 17 tot 21 december met temperaturen tot – 10°.

De eerste tien dagen van januari wisselden zware sneeuwbuien en vriesweer elkaar af. Hevige windstoten en een heuse sneeuwstorm sloten deze tweede vriesperiode af. Onmiddellijk daarna, op 12 januari 2010, meldde R. Billiau dat er honderdduizenden zeesterren aangespoeld waren in De Panne, over de ganse lengte van de dijk en het Westhoekstrand; ze waren vergezeld van massaal gestrande Amerikaanse zwaardscheden waarvan vele levend. Ook slangsterren *Ophiura texturata* en zee-egels *Psammechinus miliaris* lagen er overvloedig.

Op 14 januari 2010 zag G. Warreyn te Koksijde, Ster der Zee eveneens duizenden zeesterren tussen 4 en 10 cm en honderden slangsterren. R. Billiau inspecteerde nogmaals het Westhoekstrand en nu lagen de jonge zeesterren opgehoopt tot een 30 cm dikke laag tegen de dijk.

Op 15 januari 2010 trok ik te Koksijde van Ster der Zee tot Oostduinkerke Sint-André. Ook hier hetzelfde beeld : massaal zeesterren en Amerikaanse zwaardscheden, opgehoopt tot dammen tegen de strandhoofden.

Vanaf 28 januari 2010 begon weer een sneeuwperiode van 4 dagen; dadelijk daarna, op 1 februari spoelden er op het strand te Oostduinkerke opnieuw honderdduizenden zeesterren aan. Enkele waren 18 cm, de meeste rond 12 cm en de kleinste exemplaren waren 2,5 cm. Er zaten nogal wat drie- en vierarmige zeesterren bij die een begin van regeneratie vertoonden. R. Billiau meldde dat hij één zeester met zes armen en één met acht armen vond.

Na de eerste stranding waren op 19 januari alle zeesterren terug in zee verdwenen (RB)

Waarschijnlijk is het diezelfde massa die, op 1 februari voor de tweede maal terug gestrand is en opnieuw na één dag in zee verdween.

Tot hier het indrukwekkende beeld van de Westkuststranden in winter 2010.

Bij het andere aanspoelsel vielen vooral op :

Crustacea

- *Necora puber*, de fluwelen zwemkrab: 160 dieren en schilden in De Panne.
- *Polybius navigator*, de gewimperde zwemkrab: 36 dieren en 10 schilden in De Panne; in Koksijde 11 schilden.
- *Cancer pagurus*, de Noordzeekrab: een 40-tal dieren en 30-tal schilden in De Panne en in Koksijde 9 dieren en een 15-tal schilden.

Mollusken

- *Lutraria angustior*, de smalle otterschelp : 10 doubletten waarvan 3 levende en 4 met vleesresten in De Panne (RB) en 3 lege doubletten in Koksijde (GW en MV)
- *Lutraria lutraria*, de gewone otterschelp : 93 doubletten waaronder levende en exemplaren met vleesresten in De Panne (RB) en 103 te Koksijde waarvan 44 met vleesresten (MV en GW)
- *Macra corallina*, de grote strandschelp : zeer talrijk levende exemplaren in De Panne; in Koksijde een twintigtal met dood dier en een honderdtal met vleesresten.
- *Solen marginatus*, de messchede : op 3 februari 2010 vond ik, van Sint-Idesbald tot Koksijde Schipgat 67 verse doubletten, waarvan 21 met vleesresten; de dag nadien raapte ik 77 verse doubletten op waarvan 31 met vleesresten tussen Ster der Zee en het Schipgat.

Op 5 februari vond René Billiau in De Panne 27 verse doubletten en op 23 februari nog 8 exemplaren.

Na de zware storm van 28 februari meldde R. Billiau dat er in De Panne op 1 maart opnieuw 49 doubletten strandden, waarvan zelfs 3 levende en sommige met vleesresten.

Voor deze soort bleef het niet bij een winterstranding want een maand later, op 2 april zag Godfried Warreyn minstens een paar honderd verse messcheden op het Westhoekstrand in De Panne.

Het valt op dat de populatie *Solen marginatus* vóór de Westkust goed stand houdt, ondanks de allesoverheersende concurrentie van *Ensis directus*, die in hetzelfde gebied leeft, namelijk dicht onder de kust en tot zelfs op het strand; in

tegenstelling hiermee slagen onze inheemse soorten *Ensis minor*, het klein tafelmesheft, en *Ensis arcuatus*, de grote zwaardschede er blijkbaar niet in zich te handhaven. *Ensis minor* verdween rond 2000 van onze stranden. Ook de grote zwaardschede is er, na verschillende opflakkingen vanaf juni 2008 niet meer vers aangetroffen.

Met deze vaststelling sluiten we het hoofdstuk winterstrandings 2010 af en kijken uit naar wat het strand in de lente en zomer 2010 zal te bieden hebben.

Summary

The author summarises the main results of beach combings in winter 2010 along the western part of the Belgian coast. Large wrecks occurred of the common starfish *Asterias rubens* and the American jackknife *Ensis directus*. (GR)

**Ter Yde, I
8670 Koksijde**

Honingbijen, solitaire bijen en hommels in gevaar?

Kris Struyf

In 2010, het jaar van de biodiversiteit, is het ook eens goed om aan de kust aandacht te geven aan andere diergroepen dan vogels en schelpen. Van de 1.750.000 tot op heden beschreven planten- en diersoorten, vormen de insecten de soortenrijkste groep levende wezens. Driekwart van het totaal aantal bekende soorten behoren tot die groep. Je kan ze vinden van op de hoogste gletsjers tot in hete waterbronnen. Hun succes op aarde danken insecten aan hun ingenieuze lichaamsbouw. Op het 'basismodel' dat bestaat uit een kop, een borststuk en een achterlijf, elk voorzien van enkele aanhangsels – zoals antennen, monddelen, 3 paar poten en 1 of 2 paar vleugels, een geslachtsapparaat, bestaan er onnoemelijk veel 'opties', of variaties. Die grote variatie in combinatie met het feit dat de meeste insecten klein zijn en daardoor slechts weinig leefruimte nodig hebben, zorgde ervoor dat insecten haast elk benutbaar plekje (niche) op aarde konden innemen. Mensen denken meestal meteen aan 'lastige' soorten (zoals wespen), maar die vormen slechts 0,5% van het totaal aantal insecten. De meeste maken haast ongemerkt deel uit van het levensweb, waarbij ze onbetaalbaar werk uitvoeren zoals plaagbestrijding of bloembestuiving. De belangrijkste soorten die voor dat laatste instaan behoren tot de groep van de wilde bijen : solitaire bijen en hommels.

Aan de kust, zowel op schorren als in duingebieden, leven er verschillende heel gespecialiseerde solitaire bijen. Zo leeft de *Campiglossa plantaginis*, zeeasterboorvlieg (plaat 3, foto 6) enkel op de zeeaster, net als de *Cucullius asteris*, zeeastermonnik (plaat 1, foto 2), een grauwe nachtvlinder waarvan de rupsen zich perfect aan de kleuren van hun waardplant weten aan te passen. Ook de *Colletes halophilus*, schorzijdebij verzamelt haast enkel op zeeaster stuifmeel. Ze graaft een verticale gang in het zand met onderin enkele nestkamers. De wanden daarvan bekleedt ze met een waterdicht, zijdeachtig 'behang', bestaande uit een mengsel van speeksel en voedsel. In elke nestkamer legt ze een voorraadjie stuifmeel aan waarop ze een eitje legt. Er is een heel zeldzame 'koekoeksbij' die parasiteert op de schorzijdebij : de *Epeolus tarsalis* spp. *Rozenburgensis*, schorviltbij komt enkel in het Deltagebied (inclusief het Zwin) voor. Ze breekt in het nest van de schorzijdebij in, legt haar eitjes bij die van haar gastheer en gaat ervandoor. De eitjes van de schorviltbij komen eerder uit. De larven eten de andere eitjes van de gastvrouw op of verstoren ze zodanig dat ze niet meer verder ontwikkelen. De larven van de schorviltbij voeden zich met de voorraad die de schorzijdebij voor haar nakomelingen had aangelegd. Een vergelijkbaar verhaal als de koekoek onder de vogels, dus...

Foto 1: *Tyria jacobaeae*—Sint-Jakobsvlinder

Foto 2: *Cucullius asteris*—astermonnikrups

Foto 3: *Hedychrum rutilans* — zandgoudwesp

Foto 4: *Philanthus triangulum* — bijenwolf

Foto 5: *Bembix rostrata* — harkwesp

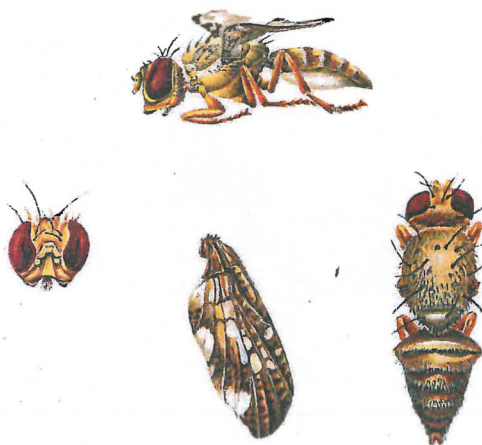

Foto 6: *Campiglossa plantaginis* — asterboorvlieg

Foto 7: *Hedychrum rutilans* — zandgoudwesp

Foto 8: *Cicincela maritima*—strandzandloopkever

De *Philanthus triangulum*, bijenwolf (plaat 2, foto 4) is een solitaire graafwesp. Ze graaft ook een lange gang met nestkamers, maar legt een voorraad van verdoofde honingbijen bij haar legsel. Maar ook daar zijn altijd kapers op de kust... *Hedychrum rutilans*, zandgoudwespen (plaat 2, foto 3) liggen op de loer bij het nest van de bijenwolf. Terwijl die zijn nestgang weer vrijmaakt om een nieuwe, verdoofde prooi naar binnen te dragen, legt de zandgoudwesp snel een eitje op de bij. Dat ei wordt als een 'paard van Troje' het nest mee binnen gedragen. Omdat dat sneller ontwikkelt dan de eitjes van de gastvrouw, komt de larve eerder uit. Die doet zich tegoed aan de eitjes en de aangelegde voorraad. De zandgoudwesp wordt daarom ook wel een koekoekswesp genoemd. Tal van andere soorten illustreren de ingewikkelde ecologische samenhang en onderlinge afhankelijkheid. Zo is de *Bembix rostrata*, harkwesp (plaat 3, foto 5) met de lange stekels op haar poten perfect aangepast aan haar gravende levenswijze. Ook zij maakt een nestgang waarin ze haar eieren van een hoopje verdoofde prooien voorziet. Maar ook deze soort heeft haar parasiet, onder de vorm van een kleine vlieg, die er ook voor zorgt dat haar eitje bij de voedselvoorraad terecht komt. Wie niet sterk is, moet slim zijn...

De insectenwereld is een heel boeiende, wondere miniatuurwereld. Eens je, je daarin verdiept, wordt het een verslaving... Er zijn niet enkel ingewikkelde en verrassende dingen te ontdekken, maar ook heel veel moois te zien en te beleven. Zo hebben vlinders vaak prachtige kleuren. In het duingebied aan de kust is het knalrood van de *Tyria jacobaeae*, sint-jakobsvlinder (plaat 1, foto 1) – waarvan de waardplant uitsluitend het jakobskruid is – zeer typerend.

Op open stuifzandplekken kan je bij goed weer de jachttechniek van de *Cicincela maritima*, zandloopkevers (plaat 4, foto 8) observeren. Het zijn snelle, vliegende oogjagers die neerzittende insecten vanuit de lucht overrompelen. Met hun in verhouding extra grote, scherpe grijpkaken doden ze hun prooi om ze vervolgens leeg te zuigen. Deze kevers zijn enkel bij mooi weer actief.

Van solitaire bijen is bekend dat ze tot 120x beter bestuiven dan de beter bekende honingbij. Ze hebben wel allemaal gemeen dat ze er wereldwijd op achteruit gaan. De mogelijke oorzaken daarvan worden nog gezocht en onderzocht, maar een nicotineachtige stof in pesticiden zou een van de stille bijendoders zijn. Aangezien de meeste bloemplanten (en 2/3de van de landbouwgewassen) door insecten moeten bestoven worden om zaden en vruchten te kunnen vormen, springen we best zorgzaam om met insecten !

Summary

The author presents some typical insects of coastal habitats such as the Zwin nature reserve, focused on the hymenoptera of salt marshes. [This article accompanies a temporary exhibition on this subject in the visitor's centre of Zwin, editor's note]

Foto's zie middenpagina: uit tentoonstelling 'Over koekoeken en andere bijen'

Provinciaal Natuurpark Zwin
Graaf Léon Lippensdreef 8
8300 Knokke-Heist

Tentoonstellingen in Het Zwin

Wil je meer te weten komen over insecten in het Zwin dan kan je terecht op de tentoonstelling **'OVER KOEKOEKEN EN ANDERE BIJEN'**. Deze tentoonstelling loopt van 16/04/2010 tot 31/12/2010 in het Zwin, Graaf Léon Lippensdreef 8, 8300 Knokke-Heist. (Tel. 050 60 70 86). Tijdens de schoolvakanties is het Zwin dagelijks geopend. Buiten de schoolvakanties is maandag de sluitingsdag.

Deze tentoonstelling is een concrete illustratie van biodiversiteit in het Zwin. We stellen enkele insecten voor als vertegenwoordigers van de honderden soorten die in het gebied leven. Elke soort heeft zijn specialiteit. Zowel lichaamsbouw als kleuren en kleurpatronen en het gedrag zijn daar volledig op ingesteld. Geen enkele andere diergroep kan de variatie aan vormen, kleuren, levenswijzen en onderlinge relaties beter illustreren.

Terzelfder tijd loopt ook de tentoonstelling **'NATUUR OP EEN LIJN - met de kusttram op natuurexpeditie'**

Hiermee willen we mensen aanzetten om de biodiversiteit langsheen de kust op duurzame wijze te exploreren. Het is verbazingwekkend dat tussen de drukke toeristische centra en havengebieden langsheen onze kust nog plaats is gebleven voor een 80-tal grote en kleine natuurgebieden.

Redactie (IJ)

Enkele aanvullingen op het verslag van de meerdaagse SWG-excursie van 2006 naar Damgan (Bretagne)

Floris Verhaeghe

Mijn eerste potje gruis

Tijdens de meerdaagse van 2006 zijn we maar liefst 2 opeenvolgende dagen op excursie getrokken naar Quiberon. Dat had niets te maken met een beperkt aanbod van excursieplekken maar uiteraard met de enorme biodiversiteit die rond de Pointe de Conguel te vinden is. Na jaren afgekeken te hebben hoe anderen het verzamelen van gruis en het determineren van het kleinste grut aanpakken, besloot ik zelf eens een poging te wagen, hopelijk een verdienstelijke. Het kleinste grut levert ook het kleinste volume op om op te bergen en dat kwam mij ook goed uit.

Ik heb al vroeg geleerd dat het niet bepaald evident is om een plastic zak gruis mee naar huis te nemen én deze volledig te verlezen en te determineren. Daarom besloot ik, als beginner, om met 1 potje van slechts 100 ml schelphoudend zand te beginnen en daarin alles te proberen op naam brengen. Niet te veel, overzichtelijk en binnen kort tijdsbestek te verwerken. Het potje zand werd verzameld op 2 maart 2006 tussen de punt van het schiereiland en het eilandje dat er enkele tientallen meters verder ligt (voor zij die er bij waren, daar waar al die zeelies zaten).

Het gruis werd vervolgens gedroogd en met het blote oog werden mollusken en zandkorrels gescheiden. Determinatie van de slakken gebeurde onder de binoculaire loupe met Thompson (1988) en Graham (1988). Voor de tweekleppigen kwam de goeie ouwe Tebble (1966) nog eens uit de kast. Voor de zekerheid (want ik had nog geen referentiecollectie) vroeg ik mijn vader, Bart Verhaeghe, en later Ingrid Jonckheere om één en ander te willen verifiëren (waarvoor uiteraard heel veel dank) want zonder referentiecollectie en een beetje hulp is het niet altijd zo eenvoudig...

De soortjes...

Al snel kwam ik tot de conclusie dat de reputatie van Quiberon, als marien-biologische hot-spot, rustig kan doorgetrokken worden naar de kleinsten onder onze mollusken. Wat meteen ook de reden is dat het initieel bedoelde kort tijdsbestek wat is verwaterd. De voorbije 4 jaar heb ik dan ook menige winteravond door mijn bino getuurd om al die minuscule slakjes en tweekleppigen op naam te brengen en juvenielen van grotere

soorten te leren onderscheiden van de piepkleine schelpensoorten. Op het einde van de rit heb ik maar liefst 47 soorten mollusken uit dat klein potje gruis op naam kunnen brengen.

Uiteraard zijn een deel van deze soorten al opgenomen in het reisverslag, zoals dat door Nathal Severijns nauwkeurig en sfeervol werd neergepend (Severijns, 2008). Een flink aantal soorten die ik in het gruis gevonden heb, stond echter nog niet in deze lijst, zodat het me zinvol leek om hier een kleine aanvulling te doen. Nomenclatuur is conform Thompson (1988), Graham (1988) en Tebble (1966):

<i>Acmea virginea</i>	<i>Littorina nigrolineata</i>
<i>Alvania semistriata</i>	<i>Divaricella divaricata</i>
<i>Alvania punctura</i>	<i>Manzonina crassa</i>
<i>Barleeia rubra</i>	<i>Montacuta ferruginosa</i>
<i>Bittium reticulatum</i>	<i>Musculus marmoratus</i>
<i>Brachystomia eulimoides</i>	<i>Mysella bidentata</i>
<i>Caecum glabrum</i>	<i>Nassarius incrassatus</i>
<i>Caecum imperforatum</i> (foto 1)	<i>Onoba aculeus</i>
<i>Cerastoderma edule</i>	<i>Onoba semicostata</i>
<i>Chauvetia brunnea</i>	<i>Partulida spiralis</i>
<i>Chrysallida decussata</i>	<i>Philine sp. (quadrata?)</i>
<i>Chrysallida obtusa</i>	<i>Retusa truncatula</i>
<i>Cingulopsis fulgida</i>	<i>Rissoa parva</i>
<i>Epitonium clathratulum</i>	<i>Rissoella diaphana</i>
<i>Gibbula cineraria</i>	<i>Rissostomia membranacea</i>
<i>Gibbula umbilicalis</i>	<i>Setia pulcherrima</i>
<i>Helcion pellucidum</i>	<i>Skenea serpuloides</i>
<i>Heteranomia squamula</i>	<i>Skeneopsis planorbis</i>
<i>Hiatella arctica</i>	<i>Thracia sp.</i>
<i>Hinia incrassata</i>	<i>Tricola pullus</i>
<i>Irus irus</i>	<i>Triphora adversa</i>
<i>Lasaea rubra</i>	<i>Turritella communis</i>
<i>Littorina neritoides</i>	<i>Vitreolina philippii</i> (levend) (foto 2)

Voor wie het thuis ook eens wil proberen, nog enkele tips uit mijn ervaring als beginnend gruis verlezener :

- Zoals je hierboven kon vaststellen, volstaat een klein potje gruis al om er heel veel werk en plezier aan te beleven. Verzamel dus niet te veel, maar zorg

ervoor dat het goeie kwaliteit van gruis is. Kijk gerust af hoe meer ervaren gruisverzamelaars op het strand te werk gaan.

- Hoe fijner het gruis, hoe meer werk. Grof gruis met veel gebroken schelpbrokjes verleet veel sneller dan fijn zandgruis. Zeven doe ik niet want ik heb gemerkt dat er toch wel wat slakjes los doorheen een keukenzeef gaan.
- Verzameld gruis droog je best zo snel mogelijk. Als je het niet snel open legt, bestaat de kans dat het ganse zootje gaat stinken en zwart gaat kleuren. Indien je hiervoor niet direct de mogelijkheid hebt, kun je het gruis ook op alcohol zetten om die zwartverkleuring tegen te gaan. In kleine potjes lukt dit laatste vrij aardig, in grotere potten durft het gruis toch nog een beetje te gaan verkleuren.
- Voor de allerkleinste schelpjes zou het niet de eerste keer zijn dat er eentje sneuvelt door er met een pincet te hard op te nijpen of net kwijt te spelen omdat je niet hard genoeg duwt. Voor het verlesen van het gruis gebruik ik meestal een penseeltje. Je schuift er overzichtelijk al het zand mee weg en tussen de haartjes kun je mits wat handigheid kleine schelpjes klemmen en overbrengen naar een potje. Voor grotere schelpjes is een pincet natuurlijk wél handiger.
- Je hoeft niet alle schelpen uit het gruis te vissen. Kom je bepaalde soorten vaak tegen, determineer ze alvast eens. Dan kun je de rest van die soort bij het verlesen gewoon laten zitten en enkel de mooi gave exemplaren uitpikken. Dat bespaart veel tijd achteraf. Tegelijk leer je bij de determinatie alvast de gelijkende soorten kennen en kun je daar bij het verder verlesen beter op letten.
- Hele kleine of tere schelpjes hou je best meteen apart. Niet zelden verdwijnen de hele kleintjes in de mondopening van grotere en vind je ze later niet meer terug voor determinatie.
- Wees niet bang om hulp te vragen bij determinatie maar probeer altijd eerst eens zelf. Zo leer je nog het meeste, al zit je nu en dan eens fout (en dan weet je het tenminste ook).

Ziezo, veel plezier aan wie het ook eens wil proberen!

Summary

The finest fraction of shell debris also contains many small but often intact molluscs. A sample of this 'shell grit', provenance of Pointe de Conguel, Quiberon (Bretagne, France) from early spring 2006 yielded a long list. The article ends with a 'manual' of practical advice for the examination of these smallest of the beach beauties. (GR)

Literatuur

- GRAHAM, A. (1988). Molluscs: prosobranch and pyramidellid gastropods. Synopses of the British fauna (new series), 2 (2nd ed.). E.J. Brill/W. Backhuys, London, 662 pp.
- SEVERIJNS, N. (2008). Verslag van de meerdaagse SWG-excursie naar Damgan (Bretagne) van 28 februari tot 5 maart 2006 (Deel 1). De Strandvlo, 28(1): 21-38.
- TEBBLE, N. (1976). British bivalve seashells: a handbook for identification. 2nd ed. Her Majesty's Stationery Office, Edinburgh, 212 pp.
- THOMPSON, T.E. (1988). Molluscs: benthic opisthobranchs (Mollusca: Gastropoda). 2nd ed. Synopses of the British fauna (new series), 8 (2nd ed.). E.J. Brill/W. Backhuys, Leiden, 356 pp.

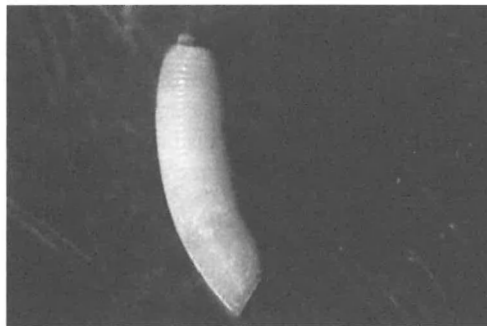

Foto 1: *Caecum imperforatum* – Quiberon 2008 (Foto: Ingrid Jonckheere)

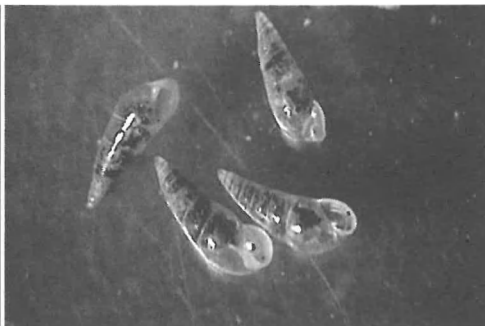

Foto 2: *Vitreolina philippii* (met dier)- Quiberon 2008 (Foto: Ingrid Jonckheere)

Torhoutstraat 124
8610 Kortemark
plattekaas@hotmail.com

Eikapsels met juveniele hondshaaitjes in januari 2010 te Koksijde

Marie-Thérèse Vanhaelen

Op 16 januari 2010 vond ik te Koksijde een zeer grote tros eikapsels van de hondshaai *Scylliorhinus caniculus*. De laatste jaren zijn grote trossen op het strand geen zeldzaamheid meer; toch was het bij deze tros een hele karwei om het aantal ineengevlochten kapsels te tellen : het waren er 112.

Het nauwkeurig controleren van de kapsels leverde een grote verrassing op, die alsmaar toenam : van de 112 waren er 2 gesloten kapsels met dooier (foto 1), één met een dood embryootje van ca. 2,5 cm plus de dooier, ook één met een embryo van ca. 4,5 cm, eveneens dood; maar toen hield het niet meer op : in de tros vond ik in totaal 13 kapsels met een volgroeid juveniel hondshaaitje dat het hele kapsel vulde (foto 2). Sommige kapsels waren open. Alle dieren waren dood.

Foto 1: eikapsel met embryo (foto: Marc Panneels)

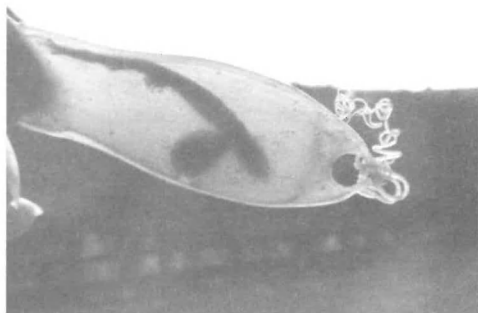

Foto 2: eikapsel met juveniel hondshaaitje (foto: Marc Panneels)

Vermoedelijk heeft de koudegolf van december 2009 en januari 2010 deze stranding en de dood van de visjes veroorzaakt.

Dat de juvenielen nu, in januari volgroeid waren, stemt overeen met Muus en Dahlstrom (1966) : de wijfjes leggen in de lente 18 à 20 kapsels. De jongen komen pas na 8 à 10 maanden uit het ei.

De gevonden buitengewoon omvangrijke tros is samengesteld uit de legsels van minstens 5, mogelijk 6 wijfjes. Vermoedelijk werden ze bij gebrek aan substraat (wieren, stenen) ineengestrengeld.

Het blijft wel de vraag waarom we pas de laatste jaren zulke grote trossen eikapsels van de hondshaai vinden en vroeger dan 2005 niet. Toen raapten we meestal losse kapsels en soms een trosje van 2 tot 5 exemplaren op.

Waarom nemen de aantallen per tros steeds maar toe ?

Een andere vraag is van hoever de trossen meegevoerd worden over zee. De aanwezigheid van de embryo's en juvenielen zou er op kunnen wijzen dat dit toch niet van zo ver is, maar anderzijds weten we dat deze drijvende kapsels met dier 8 à 10 maanden "onderweg" kunnen zijn.

Mogelijk neemt het voorkomen van hondshaaitjes in de Noordzee toe ?

Wellicht kan men vanuit de visserij hierop een antwoord geven.

Op 7 februari vond René Billiau in De Panne nog een tros van 49 kapsels, waarvan 2 met eierdooier.

Zal het fenomeen van de grote trossen maar tijdelijk zijn ? We blijven het zeker volgen.

Summary

A cluster of 112 egg cases of the lesser spotted dogfish, *Scyliorhinus canicula*, washed ashore on 16 January 2010, is by far the largest number ever found along the Belgian coast. While such an egg case on the beach as a rule is empty, this bunch included several ones with surprise contents: 2 with a yolk sac, 1 with a small embryo of c.2.5 cm and the rest of a yolk sac, 1 with an embryo of c.4.5 cm and 13 with a fully grown juvenile shark. All animals were dead. (GR)

Literatuur

MUUS, B.J. & P. DAHLSTROM, 1966. Zeevissengids p. 46. Elsevier.

**Ter Yde, I
8670 Koksijde**

Excursieverslag jachthaven Zeebrugge 22 mei 2010

Hans De Blauwe

Na een lang koud voorjaar was er nog niet veel te bespeuren in de jachthaven. Ook de opkomst lag laag. Met drie deelnemers namen we een kijkje naar de fauna en flora op de pontons in de jachthaven van Zeebrugge. We kunnen volgend soortenlijstje voorleggen:

Wieren:

Undaria pinnatifida wakame

Weekdieren:

Littorina littorea gewone alikruik, *Mytilus edulis* mossel, *Patella vulgata* gewone schaalhoren en *Crassostrea gigas* Japanse oester

Wormen:

Lepidonotus squamatus geschubde zeerups en *Nereis diversicolor* veelkleurige zeeduizendpoot

Neteldieren:

Metridium senile zeeanjelier en *Eucheilota maculata*

Mosdiertjes:

Bowerbankia gracilis, *Farella repens* bekermosdiertje, *Cryptosula pallasiana*, *Electra pilosa* harig mosdiertje, *Conopeum reticulum* zeekantwerk zeevitrage en *Tricellaria inopinata* onverwacht mosdiertje

Zakpijpen:

Botryllus schlosseri, *Botrylloides violaceus*, *Styela clava* knotszakpijp en *Ciona intestinalis* doorschijnende zakpijp

Stekelhuidigen:

Asterias rubens gewone zeester

Kreeftachtigen:

Gammarus crinicornis, *Idotea chelipes* brakwaterpissebed, *Microdeutopus gryllotalpa*, *Praunus flexuosus* geknikte aasgarnaal, *Caprella macho* machospookkreeftje, *Palaemon elegans* gewone steurgarnaal, *Palaemon macrodactylus* rugstreepsteurgarnaal, *Elminius modestus* Nieuwzeelandse zeepok *Carcinus maenas* strandkrab en *Hemigrapsus takanoi* penseelkrab

Het water was nog te koud voor *Noctiluca scintillans* zeevonk, die normaal al in mei massaal kan voorkomen. Pas een maand later, in de tweede helft van juni, is de zeevonk spectaculair toegenomen en haalde zelfs het nieuws toen Jan Seys (VLIZ) het water fluorescerend liet oplichten met zijn zwembewegingen.

Bij mijn volgend bezoek hebben we ons toegespitst op het vissen tussen de wieren. We vingen vier piepkleine *Cyclopterus lumpus* snotolfjes, een *Anguilla anguilla* paling, een *Belone belone* geepje en meerdere *Pholis gunellus* botervisjes.

Tijdens een Natuurpuntexcursie eind juni was de fauna veel weelderiger aanwezig dan eind mei het geval was. Het lijkt me dus aangewezen de swg-excursie naar Zeebrugge volgend jaar voor eind juni te plannen.

Summary

This is a report of the society's excursion to the marina of Zeebrugge on 22 May 2010. Due to the long, cold winter the species list is rather short. The author suggests to advance this excursion with a month next year.

**Watergang, 6
8380 Dudzele**

Boekbesprekingen

Nathal Severijns, februari 2010. Schelpen aan de Belgische kust. Gloria Maris, 47(5-6). Belgische Vereniging voor Conchylologie, Antwerpen, 67pp. Paperback, 15 x 21 cm, ISSN 0778-4767, 8,00 € www.bvc-gloriamaris.be

Als dubbelnummer van hun tijdschrift heeft de Belgische Vereniging voor Conchylologie (BVC) een themanummer gepubliceerd over de Belgische malacofauna. Het boekje is een grondige herwerking van een eerdere uitgave van de BVC, Delsaerd & Steppe (1995).

Iedere lezer van de Strandvlo beseft dat de zeefauna van de Belgische wateren geen stabiele samenstelling heeft, maar in beweging is. Daar zijn zowel natuurlijke factoren, bijv. opwarming van het zeewater of populatiedynamiek van de soorten, als menselijke bedrijvigheid, zoals scheepvaart en visserij, oorzaken van. Het leek de vereniging aangewezen geen nieuwe druk van Delsaerd & Steppe te verzorgen, maar een volledig nieuwe uitgave te maken, met de recentste informatie over de toestand van onze schelpen.

De auteur is daar aardig in gelukt, hoewel detailkritiek hier en daar mogelijk is. In 50 bladzijden tekst en 11 platen met kleurenfoto's van schelpen passeren een 90-tal soorten de revue. Dit is een selectie van die soorten met de grootste trefkans op het Belgisch strand. Waarschijnlijk kunt u er 99% van uw vondsten mee bepalen. De scherpte van de foto's is niet altijd optimaal, maar voldoende voor een herkenning van de soort. Van wulk, fuikhoren en tepelhoren worden ook de legsels opgenomen. Van de laatste soort wordt ook een met ruwe zeerasp begroeid exemplaar getoond en een typisch boorgaatje in een tweekleppige. Er is ook enige aandacht voor opvallende (sub)fossiele schelpen die op het strand kunnen opduiken. Kleine kanttekening: *Megacardita* heet al enige tijd *Venericor*. De belangrijkste kenmerken worden zo nodig op een extra zwart-witfoto aangeduid, tussen de beschrijvende tekst ingelast.

Een literatuurlijst sluit het tekstgedeelte af. Daar mis ik wel enkele Nederlandse titels. Het zou een keuze kunnen geweest zijn om alleen de Belgische titels op te nemen, maar de aanwezigheid van Entrop (1959, 1965, 1972) ontkracht deze gedachte.

Het formaat van het boekje laat toe dat het gemakkelijk kan meegenomen worden naar het strand.

Als er al één kritische noot mag zijn, dan wel deze: de uitgave heeft een strakke redactionele hand ontbeerd.

Soms laat een formulering wel eens te wensen over, hoewel duidelijk is wat de auteur bedoelt. Zo op p.4: fossiele schelpen op onze stranden zijn niet noodzakelijk afkomstig van "fossiele zandbanken", zoals de auteur stelt. Ze komen daar terecht door uitspoeling uit het hinterland en van oude geologische lagen vóór de kust, die door stromingen, stormen en baggerwerken aangesneden worden of zelfs moedwillig op de stranden gespoten worden, waarna diezelfde stormen, stromingen en getijden de schelpen weer

verspreiden. Hopelijk wordt met “regelmatig aangevoerd door de visserij voor consumptie” onder de kamschelp niet onze visserij bedoeld. Hier en daar in het boekje blijkt dat het helpen uitroeien van de term ‘golfbreker’ waar eigenlijk een strandhoofd bedoeld wordt, niet aan de auteur besteed is.

Er zijn enkele ongelukkige tikfouten aan te geven: ISSN (kaft), IJzermonding (p.22), imigrant (p.23), Onaba (p.54)...

Het is de gewoonte dat wetenschappelijke namen cursief afgedrukt worden, maar afkortingen zoals sp. (niet spec. zoals op pp.31 en 48) voor een specimen waarvan men wel de genusnaam kent, maar niet de soort, worden even traditioneel niet tot die wetenschappelijke naam gerekend en verdienen dus geen cursief. Dit geldt voor alle afkortingen en andere elementen die niet een lid van een wetenschappelijke naam zijn: cf. (p. 43), forma, non (p. 20)... Eigenlijk zijn auteur/redactie daar van op de hoogte, want op bijv. pp. 51 en 54 is het wel correct gedaan.

Persoonlijk kan ik, als Bourgondische Vlaming, een opmerking als “gesmaakte lekkernij” of “aangenaam van smaak” wel smaken bij soorten als alikruik, kokkel, zaagje, stevige en halfgeknotte strandschelp. Mag ik uit het ontbreken ervan bij oester en mossel concluderen dat de auteur deze minder kan waarderen? Verder dan een vermelding dat de soorten gekweekt worden, komt hij niet. Mosselen worden trouwens in Frankrijk meer gekweekt dan de tekst suggereert. Dat ook grote mantel, in de keuken beter gekend als sint-jakobsschelp, gegeten wordt, moet niet onder die soort gezocht worden, maar in de tekst van zijn kleine verwant, de bonte mantel. En wat met de ondertussen door onze noorderburen beviste en gecommmercialiseerde nieuwkomer, de Amerikaanse zwaardschede? Lekker of niet? Dit feit, visserij en appreciatie, wordt niet meegedeeld aan de lezer. Toegegeven, *de gustibus et coloribus non est disputandum*, als ik even een bardewevertje mag doen. Probeer ze eens als u straks in Spanje op vakantie bent, want daar komen deze zwaardscheden uit de Noordzee hoofdzakelijk terecht.

Tot die tijd (en erna) moet u het aan onze kust doen, met mosselen en oesters op restaurant (wildpluk mag niet) en dit boekje in strand- of excursietas.

Redactie (GR)

Koen Fraussen & Stefaan Wera, maart 2010. Schelpen aan de Belgische kust. Weet wat je vindt op het strand. Lannoo, Tielt, 144 p.

Paperback, 17 x 23 cm, ISBN 9789020989502, aanbevolen prijs in de boekhandel 19,95 €

Bij Lannoo, de gekende uitgever van Tielt, verscheen onder de imprint LannooCampus, de academische dochter met aparte zetel in Leuven, een “Natuurgids” zoals het in de marge van de kaft vermeld wordt.

Het gebeurt niet zo dikwijls dat er Belgische Nederlandstalige literatuur verschijnt over mariene fauna en flora. Des te verrassender is dan de vaststelling dat er in nauwelijks

één maand twee boekjes verschenen zijn over onze schelpen. Alsof de duivel er mee gemoeid is, voeren ze allebei ook nog dezelfde titel "Schelpen aan de Belgische kust" (zie hoger, het boekje van Nathal Severijns als themanummer van Gloria Maris). Wat een weelde, zult u denken. Dat is het natuurlijk niet: nu hebt u als gebruiker "l'embarras du choix". Blijkbaar laat een commerciële uitgever het niet aan zijn hart komen dat er al een boekje is verschenen. Ik kan mij niet voorstellen dat de auteurs niet op de hoogte waren van de (geplande) uitgave van de Belgische Vereniging voor Conchyliologie. Althans de eerste is ook actief in de schoot van die vereniging.

Anderzijds, stellen dat beide boekjes dezelfde zijn, zou de waarheid geweld aandoen.

Het boekje van Lannoo voert ook een ondertitel en dat is niet onterecht: de uitgave pretendeert meer te zijn dan een schelpengids. Laat ons eens kijken naar de inhoud.

29 platen met kleurenfoto's tegen zwarte achtergrond bespreken een goeie 200 organismen. Deze foto's zijn in de regel verzorgd. Er worden vooral schelpen behandeld, zelfs soorten van buiten ons faunagebied en ook behoorlijk wat fossiele schelpen (meer dan in de uitgave van Gloria Maris). Ook een aantal land- en zoetwatermollusken en een synthetische schelp die eventueel op het strand kunnen aangetroffen worden, passeren de revue. Daarnaast wordt melding gemaakt en worden afbeeldingen voorzien van zeepokken en eendenmossels, kokers van wormen, begroeiingen en gaten van borende organismen zoals boorspons, boormosselen..., verkleuringen van schelpen door een verblijf in de bodem, eikapsels van wulk, pijlintvis, rog en haai...

Hier blijkt nog maar eens hoe hardnekkig de term 'golfbreker' toch is vastgeroest in het taalgebruik, met dank aan de francofone bourgeoisie en de Vlaamse niet-kritische volgzzaamheid.

Meestal, helaas niet altijd, wordt vermeld of de soort ook in België is aangetroffen. Dit is nochtans, gezien de ruime selectiecriteria die de auteurs hanteren voor opname van organismen, geen overbodige luxe. Soms is de gebruikte taal niet echt duidelijk: de kleine alikruik is wel al levend in ons land waargenomen (contra p.45), zij het op aangespoeld materiaal.

Ook hier weer de onvermijdelijke taal- en tikfouten:

p.30 De eerste auteur van de referentie is niet 'Bryne', maar 'de Bruyne'.

Vanaf p. 118 heeft men het bij herhaling, maar wel consequent, over 'bazaantje', terwijl het 'bezaantje' moet zijn.

p. 130 'zeerasp knotsslak' hoort aaneen.

En wat te denken van een zin als "Het leven van het diertje kan kort zijn, of in het geval van de noordkromp (...) in elk geval eindig." Alsof de auteurs de lezer willen uitleggen dat soorten die oud kunnen worden toch niet het eeuwig leven hebben (in tegenstelling tot een of andere vorm van volksgeloof?). Of bedoelt men dat het leven of kort of oneindig is, behalve voor de noordkromp?

Of deze: “Ze [Zwin en IJzermonding nvdr] vormen het reusachtige fundament van de voedselketen van de kust...” Ik dacht dat dat bij ons vooral de zon, de getijstroken en de grote rivierenmondingen van onze buurlanden waren.

Naast de platen worden in deze uitgave ook zeer veel foto's opgenomen van onze kust en de oevers van de Schelde. Deze zouden aan documentaire waarde winnen door ze te dateren en te lokaliseren (pp.17 en 23 bijv.). Veel foto's die geen organismen voorstellen zijn er echter m.i. teveel aan, enkele sfeervolle niet te na gesproken. Ze verluchten/verlichten het boek niet, maar verzwaren het juist. Vaak ook ontbreekt een bijschrift of is het ongelukkig geplaatst, bij de verkeerde foto (p.25, probeert u bovendien eens het vulkaantje te zoeken op de foto links). Soms is het bijschrift er met de haren bijgesleurd. “Weekdieren zijn koudbloedige dieren...die tijdens de herfststormen ... aanspoelen”. Dan zou je op p. 15 toch een foto verwachten van een dergelijke aanspoeling. In de plaats wordt een foto afgedrukt met waterlijn, zee en wolkenlucht. Een mooi sfeerbeeld, maar geen schelp te zien. “Na een storm kun je aangespoelde stukken veen of klei vinden.” Geen klei of veen te zien op de foto van p.103, net zo min als “Kokkels...” op p. 77 of “Lege doubletjes van platschelpen en dunschalen...” op p.89. De argeloze bezoeker van de Belgische kust zou op basis van de foto's op p.16 kunnen denken dat Nieuwpoort een rotskust heeft, in tegenstelling tot Oostende.

Toch raar dat een professionele uitgever met adelbrieven als Lannoo geen redacteur in dienst heeft die al die dingen er uit haalt.

Ik kan mij ook niet aan de indruk onttrekken dat deze uitgave in het fonds van Lannoo op een verkeerde plaats zit: dit is geen academische uitgave en hoort dus eerder thuis in het algemeen fonds dan onder LannooCampus. Er is niet eens een literatuurlijst toegevoegd voor de geïnteresseerden die verder willen gaan.

Is dit een boekje waar we zaten op te wachten? Het had gekund, maar sinds de nieuwe uitgave van Gloria Maris is het antwoord op deze vraag niet vanzelfsprekend, althans niet voor schelpen. Het is geen typisch determineerwerkje en ook geen leesboek of non-fictieboek over de kust. Het geheel geeft een rommelige indruk, deze eerbiedwaardige uitgever, die onlangs zijn eeuwfeest heeft mogen vieren, onwaardig. Precies deze gebrekkige redactionele begeleiding doet ook het opzet van het boek en de inspanningen van de auteurs onrecht aan. Er is ontegensprekelijk een markt voor deze uitgave: deze van de niet-geïnformeerde lezer. Een uitzondering gemaakt voor de foto's van zeepokken, betwijfel ik of u er als swg-er veel zult aan hebben. Voor een algemeen werk over onze mariene biodiversiteit is het te beperkt en zijn er goede alternatieven.

Redactie (GR)

P.W. Moerdijk, A.W. Janssen, F.P. Wesselingh, G.A. Peeters, R. Pouwer, F.A.D. Van Nieulande, A.C. Janse, L. Van Der Slik (†), T. Meijer, R. Rijken, G.C. Cadée, D. Hoeksema, G. Doeksen, A. Bastemeijer, H. Strack, M. Vervoenen & J.J. Ter Poorten, 2010. De fossiele schelpen van de Nederlandse kust. Nederlands Centrum voor Biodiversiteit Naturalis in samenwerking met de Nederlandse Malacologische Vereniging en het Koninklijk Zeeuws Genootschap.. Leiden, 332 blz.

Hardback, 22 x 28 cm, genaaid gebonden, ruim geïllustreerd. ISBN: 978 90 5011 342 7. Prijs: € 45,00. Verkrijgbaar in de boekhandel en via www.knnvuitgeverij.nl.

Het kan niet op dit voorjaar: dit is al het derde schelpenboek dat aanspoelt. Na twee Belgische titels over (hoofdzakelijk) recente schelpen is nu ook de langverwachte "Fossiele schelpen van de Nederlandse kust" verschenen. Het is al langer een frustratie van de strandbezoeker dat je er niet komt met boeken over de huidige, levende biodiversiteit, als je je schelpenvondsten wilt determineren. Tussen die vondsten zitten soms fossiele soorten, die in die boeken ontbreken.

Bijna driekwarteeuw geleden, in 1937, verscheen het proefschrift van Van Regteren Altena: "Bijdrage tot de kennis der fossiele, subfossiele en recente mollusken, die op de Nederlandsche stranden aanspoelen, en hunner verspreiding". Dit werk en interessante vondsten van fossiele schelpen in de uit de Westerschelde opgezogen schelpenbergen van kalkgritfabrieken en kalkbranderijen, stimuleerden verder de belangstelling. Tal van soorten bleven vaak ongedetermineerd. Hieruit groeide de behoefte aan een nieuw overzicht. Dit werd door Van Regteren Altena, Bloklander & Pouderoyen opgezet als een reeks artikelen in het tijdschrift *Basteria* van de Nederlandse Malacologische Vereniging, onder de titel "Fossiele schelpen van de Nederlandse stranden en zeegaten". Eerst kwamen de gastropoden (en stoottanden) aan de beurt in zes afleveringen, later de 'eerste serie' genoemd, tussen 1954 en 1964. De acht afleveringen over de bivalven, de tweede serie, kwamen tot stand in de jaren 1962-1984.

Met de bundeling van alle veertien bijdragen in de reeks kon de gebruiker 213 slakken, 244 bivalven en 5 stoottanden bepalen. De reeks werd in de wandeling de "Fossielenatlas" genoemd. De deeltjes van de gastropoden werden in 1965 gebundeld uitgegeven met een kauftitel "Fossiele schelpen I". Dit werd nog eens herdrukt in 1974. Deze tweede druk heeft mij vaak geholpen.

Verhoopt mocht worden dat ook ooit de bivalvendeeltjes in een "Fossiele schelpen II" zouden uitgegeven worden. Deze hoop bleek ijdel (en toch weer niet).

Men begon na enige jaren te denken aan een volledige herwerking van de Fossielenatlas.

In augustus 1999 verscheen het nummer 0 van de Fossielenatlas Nieuwsbrief. 29 nieuwsbrieven later kon de definitieve publicatie op 22 mei 11. als het boek "De fossiele schelpen van de Nederlandse kust" gepresenteerd worden.

Aan dit boek is ruim 10 jaar gewerkt door een werkgroep van professionelen en amateurs. De kaft vermeldt 17 auteurs. In het boek zijn nu 323 bivalven, 10 stoottanden en, nieuw, 8 keverslakken opgenomen. “En de gastropoden dan?”, hoor ik u denken. Tja, dat is dan ook het enige minpunt. Eigenlijk is dit niet het boek over “alle” fossiele schelpen van de kust. Er zijn ongeveer 700 fossiele schelpen gekend van strand, slik en estuariumoever in Nederland. De vlag dekt dus slechts een halve lading. Dat had in de titel wel duidelijk gemaakt mogen worden, bijv. door als ondertitel ‘Deel 1’ toe te voegen. Eigenlijk is dit op een manier “Fossiele schelpen II”, waar ik zat op te wachten, maar dan een sterk veredelde.

Een aantal inleidende hoofdstukken handelen over de ouderdom van de strandfossielen, de belangrijkste vindplaatsen, verzamelen, schelpen in stenen, tafonomie (hoe de fossielen tot ons komen), naamgeving en systematiek... Vooral het gedetailleerde overzicht van de beste plekken is interessant. Die liggen bijna allemaal in Zeeland, vooral in en langs de monding van de Westerschelde. Dat is voor ons vaak minder verder dan voor veel Nederlanders. Deze rivier snijdt zich onderweg door interessante geologische lagen, die tot 55 miljoen jaar teruggaan, tot in het eoceen. Stromingen, baggerwerken en strandopspuitingen doen allemaal hun duit in het fossiele strandschelpenzakje. Klassiekers zijn het Sloegebied met de Kaloot, maar ook dichterbij ons, West-Zeeuws-Vlaanderen, met Nieuwvliet-Bad en Cadzand-Bad. Vooral het strand net ten noorden van de Zwinmonding is gekend voor zijn fossiele schelpen en haaiantanden.

Het determineren moet gebeuren aan de hand van de beschrijvingen. De begeleidende tekeningen, in potlood, zijn van een weergaloze kwaliteit en gemaakt door L. van der Slik en later door G. Peeters. Vorig jaar is de toen 90-jarige Peeters benoemd tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau vanwege zijn tekenwerk, een eer die de helaas overleden van der Slik niet meer te beurt kon vallen.

Dit is ook een beetje een Belgisch boek: veel van de fossiele schelpen worden door de Schelde en andere uitwateringen uit ‘Belgische’ geologische lagen gespoeld en naar zee getransporteerd. Dit verschijnsel, het aantreffen van fossielen in oneigenlijke lagen, kent men als ‘remaniëren’. De Belgische connectie wordt trouwens geïllustreerd op de kaft. De voorkaft toont de Nederlandse kant van de Zwinmonding, de achterkaft de Belgische kant.

Het boek is een aanwinst voor de strandbezoeker en de schelpenverzamelaar. De auteurs mogen allen van harte worden gefeliciteerd met dit prachtwerk. Het zal ongetwijfeld opnieuw de belangstelling voor fossiele schelpen aanwakkeren. Dat maakt de vraag naar een dergelijk boek over de fossiele slakken, deel 2 dus van “De fossiele schelpen...”, alleen maar prangender.

Redactie (GR)

**verrekijkers
telescopen
microscopen
accessoires**

www.sightsofnature.com

Pieter De Conincklaan 108, 8200 St.-Andries Brugge, 050/ 31 50 01

MEERDAAGSE SWG-EXCURSIE NORTHUMBERLAND 15 - 22 april 2011

De meerdaagse 2011 gaat naar Northumberland, met verblijf in Ford Castle nabij Berwick-upon-Tweed. Ford Castle is gelegen in een domein van meerdere hectaren waarvan de oorsprong teruggaat tot de 14de eeuw. Nu is het ingericht als centrum voor veldstudie, inclusief met een biologielabo.

De getijden zijn gunstig met coëfficiënten tot 110.

De streek biedt meer dan alleen een variatie aan zand- en rotskusten, het is ook de aangewezen plek voor de vogelliefhebbers. De Farne Islands liggen vlakbij en even over de Schotse grens bevindt zich de niet te missen Bass Rock, nestplaats voor duizenden Jan van Genten en andere zeevogels die zeer dicht te benaderen zijn.

Ook toeristisch is de streek de moeite waard, Holy Island, Bamburgh Castle zijn in de buurt en Edinburg ligt op een uurtje rijden.

We verblijven in vol pension, afternoon tea inbegrepen. Er zijn kamers van 1,2,3,4,5 of 7 personen, afhankelijk van de samenstelling van de groep. De periode loopt van 15 april (16:00h) tot 22 april (10:00h), dus zeven overnachtingen.

De prijs voor het verblijf in vol pension bedraagt **530 euro** per persoon voor een groep van minimum 25 personen, aan de huidige wisselkoers van het Britse pond.

Gelieve je inschrijving te bevestigen per e-mail aan vdppj@yucom.be met vermelding of je al of niet vegetarisch eet. De inschrijvingen worden afgesloten op **1 maart 2011**.

We hebben ook facultatieve uitstappen gepland naar Bass Rock en de Farne Islands.

Bass Rock is slechts beperkt toegankelijk en de reservaties moeten lang op voorhand gebeuren, zeker voor een groep. Het normale tarief is 98£ (+- 115 Euro) en er wordt slechts enkele malen per week gevaren. In het bootje is maar plaats voor 11 personen. De uitstap duurt vier uren, waarvan twee uren aan land bij de vogels. Bij voldoende deelnemers kunnen we echter het bootje reserveren en in groepjes van maximaal 11 personen buiten de normale vaardagen naar het eiland varen. De richtprijs zou dan

ongeveer 90 euro per persoon worden, afhankelijk van de bezetting van de boot. De betaling moet bij reservatie gebeuren.

Indien er niet kan gevaren worden door slecht weer wordt de som terugbetaald of wordt er op een nieuwe datum afgesproken. Indien er wel wordt gevaren maar we niet aan land kunnen wordt de helft van de prijs terugbetaald.

We moeten zo snel mogelijk het aantal deelnemers kennen om over de prijs te onderhandelen voor 1, 2 of 3 bootjes. **Wie naar Bass Rock wil schrijft zo snel mogelijk in, vòòr 1 oktober 2010.**

Voor de **Farne Islands** moeten we niet op voorhand reserveren. Hier zijn verschillende formules mogelijk, ook op maat voor een groep. Reken op 12 tot 25 £ en 6£ landing fee. Die uitstap regelen we ter plaatse.

Meer informatie over de bestemming vind je op volgende sites :

<http://www.fordcastle.org.uk/>

<http://www.northberwick.org.uk/bass.html>

<http://www.seabird.org/bassrockgannetsguidedlandingtrips.asp>

<http://www.farne-islands.com/>

Hoe inschrijven?

inschrijven kan vanaf nu per e-mail aan Jean-Paul Vanderperren, vdpjp@yucorn.be en meteen het overeenkomstig bedrag te storten op rekening 000-1493424-12 op naam van

'De Strandwerkgroep België'
p/a Floris Verhaeghe, Torhoutstraat, 124,
8610 Kortemark

voorschot verblijf : 150 euro met vermelding VOORSCHOT VERBLIJF 2011
saldo verblijf : 380 euro met vermelding SALDO VERBLIJF 2011 uiterlijk 1 maart 2011

excursie Bass Rock 90 euro met vermelding BASS ROCK

Organisatie: De Strandwerkgroep
Jean Paul Vanderperren
Hoogstraat 137, 1980 Zemst
Tel: 015 34 07 81
Gsm : 0472 94 14 48